

civilizace

CENY ROPY

str. 64

Zpět k chudobě?

Ropa je stále dražší. Co se stane s demokracií a lidskou slušností, stoupne-li cena na dvojnásobek?

VÁCLAV CÍLEK

EVOLUCE ČLOVĚKA

str. 66

Na záletech u neandertálců

Jak vypadali naši předkové a mohli se křížit s neandertálci? Nové poznatky přináší genetika.

JAROSLAV PETR

TRENDY

str. 68

Alčíček má depresi

Naši zvířecí miláčkové začínají trpět neurózami a depresí stejně jako my. A jsou i veterináři, kteří se tomuto problému věnují.

KAROLÍNA VITVAROVÁ-VRÁNKOVÁ

CENY ROPY

Zpět k chudobě?

Cena ropy láme jeden rekord za druhým a objevují se znamení, že věk úspor se blíží. Existuje přitom souvislost mezi demokracií a cenami energie. Pokles životní úrovně tedy zdaleka nemusí být tím největším problémem, který svět možná čeká.

Někteří ekonomové věří tomu, že se jejich obor zabývá především cenami a penězi, ale jiní říkají, že je hlavně o lidech. Obojí spolu úzce souvisí, začneme tedy „člověkem“; konkrétně tím, jak na nás dopadnou rostoucí ceny ropy. Nemusí nás to zajímat jen z hlediska životních nákladů.

Pohled do minulosti ukazuje, že režimy s demokratickými tendencemi se vesměs rozvíjely v prostředí relativně laciné a dostupné energie. Lze namítnout, že současné ropné velmoci demokratické nejsou; dostupná energie se tedy zdá být pro demokracii podmínkou nutnou, nikoliv postačující.

V budoucnu nemusí být levná energie samozřejmostí. Pokud společnosti schází nějaký základní zdroj - energie, voda nebo jídlo - vzniká tlak na centrální rozdělování a do hry vstupují různé příbuzenské či mafiánské vztahy. Základní otázka tedy nezní, zda se nám za vyšších přepravních cen vyplatí kupovat vietnamské tenisky, ale zda bychom k sobě byli stejně slušní jako dnes, kdyby ropa stála dvakrát tolik. A co by se za této situace stalo s demokracií.

Znamení věku úspor

Veškeré předpovědi narážejí na velkou neznámou, kterou je sama podstata současných ekonomických procesů. Pokud bychom se na podzim roku 2003, kdy barel ropy stál 25 dolarů, zeptali renomovaných ekonomů, zda bychom vůbec ustáli zvýšení

cen téměř na 100 dolarů během pouhých čtyř let, těžko by některý z nich odpověděl správně: nejen že se s takovým skokem vyrovnáme, ale světová ekonomika bude po něm dokonce fungovat ještě výkonněji. Vypadá to jako malý zázrak, vysvětlení však pravděpodobně spočívá v tom, že celosvětová integrace ekonomiky, kterou nazýváme globalizace, dokázala kompenzovat vyšší energetické vstupy. Globalizace, zdá se, představuje mimořádně účinný nástroj - úžasný, když pracuje pro nás, ale zároveň nebezpečný, pracuje-li proti nám.

Podívejme se nejprve, co se už nyní děje v rozvinutých ekonomikách. Ve Spojených státech žije pět procent obyvatel planety, přitom však USA spotřebovávají čtvrtinu světové produkce ropy. První příznaky zvýšených cen jsou nenápadné: prodej velkých terénních automobilů přestal růst a začal klesat. Školy omezují své flotily školních autobusů, ale argumentují přitom bojem proti obezitě - dětem jen prospěje, když budou jezdit na kole. Z tohoto pohledu vypadala výstavba českých cyklostezek zpočátku jako akce, z níž budou mít prospěch spíš bohatší, sportovně založení lidé na horských kolech. Během několika let se ovšem bicykly snadno mohou stát nezbytným dopravním prostředkem pro mladé či nebohaté, podobně jako jsou jím kola v Dánsku nebo skútry v Římě.

Dopravci a kurýrní společnosti začínají reorganizovat systémy rozvážky tak, aby ušetřili co nejvíce pohonných hmot. Obchody a restaurace, které dřív měly otevřeno nonstop, zavírají kolem desáté či jedenácté hodiny večerní. Když byla energie levnější, vyplatilo se počkat na pár zákazníků, dnes však veškeré zisky spolýkají náklady na provoz.

Stále více architektů si uvědomuje, že budova, ve které nejdou otevřít okna, a neobejde se tudíž bez klimatizace, je hloupá budova. Navíc klimatizace přináší zdravotní rizika - může například nasávat bacily a roznášet je po ostatních místnostech. Všude v Evropě se projevuje nedostatek izolačních materiálů používaných na zateplení budov a jejich cena vzrostla na dvojnásobek.

Rostou také investice do uhlénoho průmyslu a do kanadských ložisek ropných písků. Hledají

KDY SE ZADLUŽIT

V USA tvoří daně z ropy a benzínu necelých 20 % ceny těchto paliv, zatímco v Evropě se pohybují mezi dvěma třetinami a třemi čtvrtinami celkové částky. Očekává se, že v Evropě by zdvojnásobení cen ropy při stejné výši daní z litru paliva znamenalo „jenom“ třicetiprocentní nárůst ceny. Pokud by Evropa chtěla chránit své podniky a udržet konkurenceschopnost vůči Americe a zbytku světa, ocitne se pod tlakem, aby daně snížila. Tím se dostane do

bolestivého dilematu: buď se pokusí ochránit spotřebitele, ale zaplatí za to sníženým výběrem daní, nebo bude udržovat vyšší daně a chránit tak penzisty a celý sociální systém. Důležité je, že Evropa jako celek má nástroje, jak po dobu nejméně několika let zpomalovat případnou nastupující krizi a investovat do jiných zdrojů energie. To bude ta správná doba, kdy by se státy měly kvůli nezbytné investici do své energetické budoucnosti začít zadlužovat.

A vte, děti, že kdysi dávno, před rokem 2010, si mohl benzin dovolit skoro každý? FOTO PROFIMEDIA.CZ

se jakékoliv alternativní zdroje. Energii se pochopitelně dál plýtvá, protože je stále ještě laciná, nepřehlédneme však první známky, že se o slovo hlásí věk úspor.

Ropná ruleta

Říjnová zpráva „Peak-Oil When?“, vypracovaná na americké Case Western Reserve University, se snaží odpovědět na otázku, kdy dojde k vrcholu těžby ropy. Organizátoři výzkumu oslovili 300 odborníků či lidí, kteří mají k této problematice blízko. Téměř 80% respondentů odpovědělo, že vrchol těžby ropy (peak oil) nastane už v roce 2010 nebo dřív. Tuto metu pak už těžba nikdy nepřekoná. Protože trhy reagují jak na realitu, tak na očekávání burzovních hráčů, je výsledek tohoto výzkumu možné interpretovat jako převládající či vkrádající se pesimismus, který napomáhá udržení vysokých cen.

Ceny přitom rostou skutečně rychle. Když jsem před dvěma týdny psal tento článek, stála ropa 89 dolarů za barel a čekalo se, že během dvou měsíců dosáhne úrovně 100 dolarů. Korektury článku probíhaly v situaci, kdy se cena vyšplhala na 94 dolarů. Ještě než text odešel do tiskárny, přehoupla se přes 98 dolarů. Pak sice opět trochu klesla, je ale možné, že než se Respekt dostane ke čtenáři, padne stodolarová hranice.

Ceny zároveň neustále kolísají. V ekonomických analýzách se o tom hovoří jako o „nové situaci“. Cenové skoky přitom nemusejí odrážet tradiční vztah nabídky a poptávky, ale v rostoucí míře se odtrhávají od tržní reality směrem k „náladám“. Rozkolísanost cen ve skutečnosti „gamblerské“ části burzy vyhovuje, protože umožňuje rychlé, vysoké zisky.

Burzy, které před dvaceti lety vyřizovaly desítky nebo první stovky transakcí za minutu, nyní reagují na desetitisíce příkazů. Spekulativní operace dnes pravděpodobně tvoří většinu prováděných burzovních úkonů. Protože ceny ropy dříve kolísaly podle nabídky a poptávky, byly v létě obvykle nižší. Dovozci čekali na sezonní snížení, aby doplnili zásoby. Sílící spekulativní kapitál však tato přirozená období poklesu vymazal. Začnou-li jít ceny dolů, objeví se kupci, kteří ropu nakupují ne proto, že ji potřebují, ale aby ji mohli později prodat.

Státy těžící ropu (zejména země OPEC) se brání tím, že se na trh snaží dodávat množství přesně odpovídající okamžité poptávce. V posledních dvou letech však byly výpočty skutečné spotřeby podhodnoceny. Nepřesné jsou i údaje o těžbě, což také nahrává spekulacím.

Na hromadě dolarů

Současné ceny se blíží těm, které svět platil na přelomu 70. a 80. let. Barel ropy tehdy stál (v cenách roku 2007) zhruba 100 dolarů. Tato druhá ropná krize (první nastala už v roce 1973) způsobila zhruba osmiletou recesi. Situace se však tehdy lišila, protože ropné zásoby se zdály nevyčerpatelné.

Dnes je tomu jinak. Přestože zbyvajících zásoby jsou stále ještě obrovské, začínají docházet lehké, „sladké“ (tzn. s nízkým obsahem síry), technologicky příznivé druhy ropy. Zvyšují se proto dlouhodobě náklady na těžbu, zpracování a transport – a všechny současně.

Nejslabším článkem ropného průmyslu se začíná stávat kapacita rafinerií. Růst poptávky je nejvyšší

za posledních 24 let a absolutní spotřeba dosáhla vůbec nejvyšších hodnot v historii lidstva.

Odhadoval bych, že cena ropy dále poroste. Nikdo neumí odhadnout, za jakých cen dojde ke snížení poptávky, a tím i určité stabilizaci cen – bude to 120 nebo 150 dolarů nebo víc? Tohle si nejprve musíme prakticky vyzkoušet.

Nejvíce otazníků se vznášejí nad budoucí rolí dolaru. Všechny státy světa si musejí držet dolarové zásoby, protože s ropou se zatím obchoduje právě jen v americké měně. Centrální banky sedí na hromadách virtuálních dolarů (nepředstavujeme si je v papírové formě, jsou to jen „duchové“ v počítačích) a pozorují, jak dolary ztrácejí hodnotu. Pokud by se trh s ropou otevřel například euru, vznikl by nejspíš přebytek americké měny, což by asi znamenalo její další znehodnocení v míře, která by pravděpodobně ohrozila světovou ekonomiku.

Být chudý je normální

Pokud na dlouhodobý růst cen energií pohlédneme z perspektivy několika posledních tisíciletí, zjistíme pozoruhodnou věc: žijeme v naprosto anomálním období historie lidstva, kdy i průměrná rodina ve vyspělém světě disponuje blahobytem středověkého feudála. Je dobře, že jsme dostali možnost si na dvě tři desetiletí vyzkoušet, jaké to je být bohatý. Ale pokud si svou životní úroveň nedokážeme udržet, nestane se naším hlavním problémem nedostatek peněz. Stane se jím hledání schopnosti být chudý a přitom zůstat slušný, a ještě k tomu být veselý. ■

VÁCLAV ČÍLEK
Autor je geolog a esejista.